

VERSLAGEN VAN WERKZAAMHEDEN

1. ACTIVITEITEN VAN DE WERKGROEP APELDOORN (AWA)

Door Chris Nieuwenhuize (veldwerkleider).

Onderzoek baksteenoven Kroondomein

In 2003 en 2004 werd in Berg en Bos, pal langs het Asselsepad, een grote baksteenoven opgegraven door de Archeologische Dienst van de gemeente Apeldoorn in samenwerking met de Archeologische Werkgroep Apeldoorn (AWA).

Uit archief- en literatuuronderzoek bleek dat de oven waarschijnlijk in eerste instantie was aangelegd voor de bouw van paleis Het Loo (1684-1692), maar tot in de 18^e eeuw in gebruik was gebleven.

Daarnaast bleek dat er "achter de hoeve Assel" waarschijnlijk ook baksteen was gebakken.

Navraag leerde dat op het Kroondomein, ongeveer een kilometer ten noorden van de boerderij Haslo, een grote leemkuil en veel baksteenpuin lag.

Afb. 1. Onderzoek in 2004 naar de veldbrandoven in Berg en Bos.

Aan de grondeigenaar, Kroondomein Het Loo, werd daarom toestemming gevraagd de locatie te onderzoeken. Dit werd welwillend toegestaan en in het voorjaar werd het terrein enkele malen bezocht. De leemkuil zelf is ruim een halve hectare groot en dun begroeid met eik. In een gebied van ongeveer 4 ha om de leemkuil heen is geïnventariseerd waar baksteen lag. Baksteenpuin blijkt vooral te liggen langs het bospad en over een flink gebied van 1.5 ha. ten zuidwesten van de leemkuil. Projectie op de oudste kadastrale kaart (1832) leert dat het pad al minstens 200 jaar op dezelfde plaats ligt, en het lijkt logisch te veronderstellen dat afval van de steenfabricage destijds langs het pad is gestort.

De locatie ten zuidwesten van de leemkuil valt samen met de noordwesthoek van een oude akker.

Op de kaart van Willem Leenen uit 1750 is op deze hoek van de akker een gebouwtje weergegeven. Het lijkt er op dat hier de oven heeft gestaan. De akker bleef ook in de 19^e eeuw nog in gebruik, maar de noordwesthoek niet. Waarschijnlijk zat er, zoals nog steeds, teveel puin in de grond.

Afb. 2. Uitsnede van de kaart van Willem Leenen uit ongeveer 1750. Links is Assel weergegeven. Midden boven de akker met een gebouwtje in de noordwesthoek.

De vondsten bestonden – hoe kan het anders – vooral uit baksteen. Op basis van een kleine steekproef lijkt het te gaan om twee maten: 45/95/200 en 49/103/217. De stenen in Berg en Bos waren groter: 52/105/240. Naast baksteen werden ook dakpannen en scherven van ongeglazuurd roodbakkerd aardewerk gevonden. Die laatste zijn wellicht van tuinpotten afkomstig. Het onderzoek is nog niet afgerond. De AWA hoopt in 2014 verder te zoeken naar resten van de oven.

Afb. 3. Scherven van ongeglazuurd aardewerk.

Vliegtuigopgraving B17

Op 26 november 1944 nam de B17 bommenwerper “Little Guy”, samen met meer dan 1000 andere Amerikaanse vliegtuigen, deel aan een aanval op Duitse spoorwegviaducten, rangeerterreinen en olie-installaties.

Afb.4. Little Guy.

Al op de heenweg viel een van de vier motoren uit, op de terugweg gevolgd door eerst een tweede en later een derde motor. Op de resterende motor kon de B17 geen hoogte houden en boven Apeldoorn sprongen acht bemanningsleden uit het vliegtuig. De piloot Kyle Scott Smith probeerde het vliegtuig in bedwang te houden, maar kwam om toen het toestel in de kanovijver in Apeldoorn-west stortte. Hoewel het vliegtuig na de crash al grotendeels was geborgen, werd in 2010 door defensie de plaats van de crash nogmaals nauwkeurig onderzocht. De gemeentelijke archeologische dienst begeleidde deze berging. Het onderzoek leverde alsnog enkele honderden kilo's resten van het oorspronkelijk 25 ton zware toestel: qua gewicht ongeveer 1% van het totaal.

De AWA heeft deze resten op verzoek van de gemeente Apeldoorn doorzocht op herkenbare onderdelen, wat een aantal aansprekende resultaten leverde. Een deel van de vondsten is getoond op de Open monumentendag (zie hierna).

Afb. 5. Doos met vliegtuigschroot

Afb. 6. Richtkruis van een van de boordmitrailleurs

Monumentenweek

In het weekend van 14 en 15 september vond in Apeldoorn een groot aantal activiteiten plaats in het kader van de monumentenweek. Centrale plaats was dit jaar de Zwitsalfabriek aan de Vlijtseweg. De AWA toonde een aantal vondsten afkomstig van de B17 die in 1944 neerstortte op het Kristalbad. De vondsten leidden tot veel verhalen, ook van mensen die het toestel destijds rakelings over stad hadden zien vliegen.

Dat soms een op het eerste gezicht eenvoudige vondst veel reacties op kan roepen bleek bij een stuk plexiglas. Zeker een tiental oude Apeldoorners vertelden hoe ze in de oorlog voor het eerst in aanraking kwamen met dit materiaal en hoe daar met de figuurzaag ringetjes uit werden gezaagd waarop met inkt de Nederlandse vlag werd weergegeven.

Vroegmiddeleeuws Uddel

Langs de Aardhuisweg, aan de oostkant van Uddel, wordt een uitbreiding van het dorp gerealiseerd met ongeveer 100 woningen. Tegenstanders tegen deze uitbreiding voerden al in 2010 de mogelijke archeologische resten onder de es aan als argument om van deze uitbreiding af te zien. Dat ze gelijk hadden voor wat betreft de verwachte archeologie bleek in het voorjaar van 2013, toen projectleider Sander Diependaal van Econsultancy naar eigen zeggen de meest spoorrijke proefsleuven uit zijn carrière openlegde met een datering uit de vroege middeleeuwen.

Econsultancy zette zich dus schrap voor een flinke klus en vroeg nadrukkelijk AWN-leden om mee te helpen in de drie weken die voor het werk gepland stonden. Deze kans lieten velen zich niet ontgaan en een kleine 20 vrijwilligers, niet alleen van AWN-afdeling 18 maar ook van andere afdelingen, hielpen in totaal ongeveer 60 dagen mee.

Afb. 7. Graven in Uddel.

Dit was immers na de campagnes van Heidinga in Kootwijk en op de Braamberg (ten zuiden van Hoog Buurlo) voor het eerst dat een vroegmiddeleeuws Veluws dorp zou worden opgegraven. Daarnaast staat graven in Uddel al vanaf het midden van de 19^e eeuw hoog op het lijstje van elke archeoloog. Archeologen van naam als Janssen en Holwerda groeven in Uddel, vaak met koninklijke belangstelling. Daarbij ging het hun vooral om de Hunneschans.

Maar de huidige opgraving betekende een kans om het dorp, dat in de 9^e eeuw bij die schans moet hebben gehoord, terug te vinden.

De opengelegde putten stelden niet teleur. Tientallen huisplattegronden en nog veel meer hutkommen leverden vele honderden te schaven en te couperen sporen op. Kortom: studenten en vrijwilligers konden zich uitleven. Jammer was wel dat dit nou weer net zo'n stukje Veluwe was met tamelijk grindig zand, wat het schaven niet altijd tot een feest maakte.

Die blarentrekkende bodem werd gecompenseerd door de resultaten. Een eerste beeld van de resultaten op de AWN-lezing van 1 oktober leerde dat de plattegronden perfect vergelijkbaar zijn met die in Kootwijk. Wat niet zo verwonderlijk is, omdat de dorpen hemelsbreed maar 9 km van elkaar af liggen. Bovendien blijkt uit het opgegraven deel dat in de vroege middeleeuwen Uddel waarschijnlijk aanzienlijk groter was dan Kootwijk. Ook niet verwonderlijk als je de huidige dorpen vergelijkt.

Daarbij leek in een deel van de vele hutkommen ijzer bewerkt te zijn. Dat leverde dan weer een puzzelstukje op voor de geschiedenis van de Veluwse ijzerwinning in de vroege middeleeuwen. Had Heidinga nog vier jaar de tijd om Kootwijk op te graven (1971–1974), voor Uddel waren er drie weken beschikbaar en, toen het werk niet af bleek, voor de volhouders die niet in september weer naar school of aan het werk moesten nog een week extra.

Voor amateurs een prachtige kans om intensief mee te werken aan een aansprekende opgraving.

Afb. 8. Huisplattegrond. Voor de open dag zijn de paalgaten gemarkeerd met paaltjes.

Econsultancy plaatste op hun website in de rubriek Nieuws een tekst van onze hand met als kop en aanloop:

AWN kijkt terug op een waardevolle samenwerking

Bij de vraag aan de vereniging van vrijwilligers in de archeologie, AWN, om mee te werken aan een bijzondere opgraving was het antwoord makkelijk: Ja! Deze kans lieten velen zich niet ontgaan en 20 vrijwilligers van verschillende AWN afdelingen, hielpen ongeveer 60 dagen mee.

25 jaar AWA

Op 7 december 1988 spraken vijf leden van AWN-18 in Deventer over de noodzaak "wat meer vastigheid te geven aan het archeologische gebeuren in Apeldoorn". De kop van het verslag van deze bijeenkomst, in totaal net iets meer dan een halve pagina, spreekt van de "Werkgroep Apeldoorn van de AWN". Hiermee was de Archeologische Werkgroep Apeldoorn (AWA) dan ook geboren. Sinds deze bijeenkomst, precies 25 jaar geleden, zijn heel wat kleine en grote onderzoeken gedaan. De resultaten daarvan staan in de vorm van kratten en vitrines met vondsten in het ACEC gebouw en ze bestaan bovendien uit een dossierkast vol met rapportages en een harde schijf met ruim 13.000 bestanden van in totaal bijna 14 GB.

Om al deze gegevens beter te ontsluiten is een rapport opgesteld met de titel "25 jaar amateur archeologie". Het beschrijft in 46 hoofdstukken kort de geschiedenis van de AWA, maar vooral 28 projecten en 15 vondstmeldingen. De rapportage is bedoeld om alle gegevens zo helder mogelijk te ontsluiten.

Als bijlage bij het rapport is bovendien een catalogus gemaakt met foto's, gemaakt door Harry Schotman, van ruim 350 vondsten die bij al deze projecten en vondstmeldingen horen.

De gemeentelijke archeologische dienst heeft aangeboden het rapport in 2014 te laten drukken als onderdeel van de recent gestarte serie archeologische rapporten van de gemeente Apeldoorn.

Op zoek naar Hamaland: Veldkartering Voorst

Op 23 augustus 1046 droeg koning Hendrik III (1017-1056) te Speier zijn resterende grondbezit in Deventer, Salland en een graafschap in Hamaland over aan bisschop Bernold van Utrecht. De grenzen van het graafschap werden precies omschreven "*de Rathnon ad Hunne, de Hunne ad Weiegestapolon et inde ad Westerfle, de Westerfle ad Agastaldaburgh, de Agastaldaburg ad Stenhere per silvam; et in alia parte Islę de Louenen usque ad Erbeke, de Erbeke ad Suhtempe et item ex alia parte Islę ad Ascethe*".

Hoewel deze lijst met plaatsnamen in de loop der tijd veel discussie heeft gegeven, is wel duidelijk dat hiermee een gebied afgebakend wordt dat een flink deel van AWN-afdeling 18 beslaat.

Een aantal AWN-leden heeft het initiatief genomen om te bekijken of langs deze grens resten kunnen worden gevonden uit de tijd van het graafschap.

Als proef is daarom op 16 november een veldkartering aan de Hezeweg in Voorst (in de buurt van Suthempe in de lijst) uitgevoerd. Met 17 mensen zijn in totaal ongeveer 1400 scherven verzameld.

Momenteel worden deze gewassen en gedetermineerd op het depot in Apeldoorn. De meeste vondsten dateren van na Hendrik III, maar er zijn ook Pingsdorf-, Paffrath- en mogelijk enkele Badorf- en kogelpotscherven.

Een leuke vondst betrof een lakzegelstempel. De datering daarvan is overigens nog niet duidelijk.

De vondsten zullen de komende tijd verder worden uitgewerkt. Als het weer het toelaat en de akkers nog niet zijn bewerkt zullen in 2014 opnieuw karteringen worden gedaan.

Wie zin heeft om mee te doen kan zich melden bij Chris Nieuwenhuize (c.nieuwenhuize@zonnet.nl) of bij een van de andere bestuursleden.

Afb. 9. Lakzegelstempel.